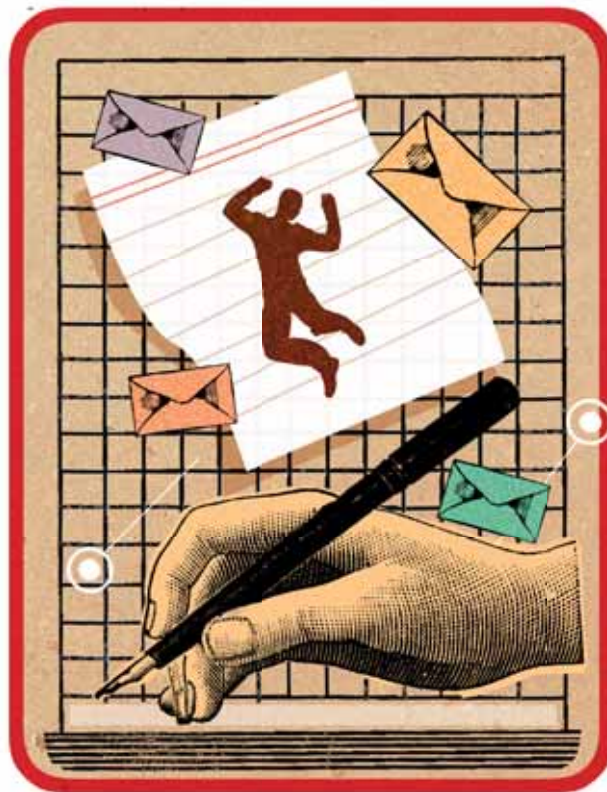

تکلیف خوب

حق بچه‌هاست

دکتر لیلا سلیقه‌دار

غافلگیری با تکالیف جذاب

هر روز با برگشتن دانش‌آموز به خانه، اولین دغدغه پدر یا مادر، و یا هر دو، و نیز اولین پیگیری‌های آن‌ها به تکالیف و فعالیت‌های تحصیلی دانش‌آموز معطوف می‌شود. این امر غالباً در دوره‌های بالاتر تحصیلی اشکال و انواع گوناگون و متنوعی دارد. در این بین، ماهیت تکلیف و نحوه انجام آن می‌تواند موجب شود تکلیف به خودی خود برانگیزنده و جذاب یا برعکس باشد.

در دوران دانش‌آموزی، در یکی از کلاس‌ها، معلم خوش‌ذوق و علاقه‌مندی داشتیم که زمان اعلام تکلیف و نیز چگونگی انجام آن را به دنیایی شگفت‌انگیز و سرّی، و البته خوشایند، تبدیل کرده بود، تا جایی که همه انتظار رسیدن این زمان را می‌کشیدیم و مشتاقش بودیم. او تکلیف مورد انتظارش را در پاکتی در بسته در اختیار ما قرار می‌داد، به شکلی که هر یک از ما می‌توانست در مدرسه، از بین پاکت‌های رنگارنگ، یکی را به‌طور اتفاقی انتخاب کند، ولی شرطش این بود که باید تا خانه صبر می‌کردیم و بعد پاکت را باز می‌کردیم تا ببینیم انجام چه فعالیتی در انتظار ماست. او برای این منظور، سه جعبه مختلف داشت که الان می‌دانم هر جعبه شامل تکالیف ساده، تکالیف معمولی و تکالیف سخت می‌شد. جعبه را خودش انتخاب می‌کرد و ما از جعبه انتخابی او پاکت نمونه تکلیفمان را برمی‌داشتیم که گاهی عبارت بود از یک کیپی از نمونه تمرین‌ها، گاهی ساختن وسیله‌ای، گاهی انجام تمرین معینی از کتاب درسی و گاهی نیز تماشای فلان برنامه تلویزیونی.

تکلیف شب، به مثابه یک موضوع تربیتی، در سال ۱۸۴۲م مورد گفت‌وگوی متخصصان علوم تربیتی در انگلستان قرار گرفت و کم‌کم دامنه استفاده و نفوذ آن به‌عنوان مرحله‌ای مهم و اساسی در فرایند یاددهی - یادگیری گسترش یافت. در این رابطه مطالعات و بررسی‌های گوناگونی انجام شده است که هر یک با نگاهی ویژه موجب جایگاه تکالیف آموزشی شده است. برای نمونه، نگارنده از انجام یک بررسی کلان، در خصوص تأثیر تکالیف آموزشی بر دانش‌آموزان در دوره‌های تحصیلی گوناگون، خبر دارد که نشان داده است این تأثیر بر دانش‌آموزان دوره ابتدایی کم و برای دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر بیشتر است. هر چند برای انجام چنین تکالیفی نیز، در آن بررسی، شروطی متذکر شده و آمده است که تکالیف نباید شامل مطالب مشکل و غیرقابل فهم باشد. در مجموع، بدیهی است که بین تکلیف شب و پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد و تکلیف شب می‌تواند زمینه تفکر، ممارست و کشف را برای دانش‌آموزان افزایش دهد. بر این اساس، تجهیز آگاهی و مهارتی معلم به انواع تکالیف آموزشی، از جمله تخصص‌های ویژه اوست که غیرقابل اغماض است. در ادامه نوشته گذشته که تکالیف تمرینی را معرفی کردیم، به نوع دیگری از تکالیف اشاره می‌شود.

تکلیف بسطی

«تکلیف بسطی» یا امتدادی، چنان که از نامش پیداست، به منظور بالا بردن آگاهی و مهارت دانش‌آموزان به کار گرفته می‌شود. این نوع تکلیف دانش‌آموز را به فراسوی کارها و فعالیت‌های کلاسی سوق می‌دهد و برای او موجبات یادگیری ایده‌ها و مهارت‌ها را در موقعیت‌های جدید فراهم می‌آورد. در تکلیف بسطی، ممکن است دانش‌آموز در معرض انجام یک فعالیت طولانی مدت که ممکن است چندین هفته باشد قرار گیرد. البته در برخی موارد هم زمان انجام آن چندان طولانی نیست؛ اما در مجموع، هدف این نوع تکلیف این است که دانش‌آموز بتواند پس از دریافت مفهوم اولیه که در کلاس درس اتفاق افتاده است، آن را بسط و گسترش دهد و مفهوم یا مهارت مورد نظر را در موقعیت‌های گوناگون به تجربه در یابد.

پیام‌های آسمان داریم

در درس نهم کتاب پیام‌های آسمان در پایه هشتم، دانش‌آموزان با مصرف‌گرایی، اسراف و مدگرایی آشنا می‌شوند. حالا معلم از آن‌ها می‌خواهد به مدت یک هفته فهرستی از رفتارهای مربوط به مصرف‌گرایی، اسراف و مدگرایی را که در اطراف خود (مدرسه، خانه، برنامه‌های تلویزیونی و جامعه) می‌بینند، تهیه کنند. پس از گردآوری فهرست رفتارها، در هفته دوم معلم از آن‌ها می‌خواهد با دسته‌بندی کردن رفتارها، براساس آنچه در کتاب خوانده‌اند و نیز با کمک بزرگ‌تری آگاه مانند روحانی مسجد، افراد حوزوی یا دیگر افراد آگاه در نزدیکی خود، راه‌های مقابله یا درمان آن را نیز قید کنند.

در تکلیف بسطی، گاهی دانش‌آموز با مسئله یا انتظاری مواجه است که بدین منظور ناگزیر از انجام فعالیت پروژه‌ای است.

به یاد ندارم که حتی یک‌بار هم در یکی از کلاس‌های آن معلم خوش‌ذوق و علاقه‌مند، هم‌کلاسی‌های گریزان از مدرسه، بدون انجام دادن تکلیف‌های خود به مدرسه آمده بوده باشند. همه ما مشتاق انجام تکالیفی بودیم که غافلگیرمان می‌کردند.

حالا که خودم معلم شده‌ام، مدتی پیش خیلی در این باره فکر کردم و در نهایت به این نتیجه رسیدم که مثل آن معلم، تکالیف پاکتی را راه‌اندازی کنم و این کار را کردم؛ با این تفاوت که پاکت‌های تکالیف کلاس من مجازی شدند. حالا در سایت خود جایی دارم که بچه‌ها می‌توانند با استفاده از رمز ورود خود وارد یکی از همان جعبه‌ها شوند و با تکالیفی روبه‌رو شوند که آن‌ها را متناسب با آهنگ یادگیری آن‌ها قرار داده‌ام. آن‌ها می‌توانند به صورت تصادفی یک تکلیف را انتخاب کنند و آن را انجام دهند.

خوشبختانه دانش‌آموزان کلاس این شیوه از ارائه تکلیف را پسندیده‌اند و آن‌ها را انجام می‌دهند. تنوع تکالیف کلاس ما موجب یادگیری بیشتر موضوع درس می‌شود.

این تجربه به شیوه خاصی از ارائه تکلیف اشاره می‌کند که می‌تواند به‌عنوان راه مواجهه دانش‌آموزان با تکلیف، موجب جذب و اثربخشی آن شود. بر این اساس، نمونه‌های متنوع تکالیف مورد نیاز است تا براساس سطح یادگیری و نیاز هر دانش‌آموز در اختیار وی قرار داده شود.

ملاحظات در دادن تکالیف بسطی و امتدادی به دانش‌آموزان

- ۱ لازم است فعالیت تعیین شده با توانایی‌های ذهنی و مهارتی دانش‌آموزان متناسب باشد.
- ۲ محور تکلیف تعیین شده باید با موضوع درسی مرتبط باشد.
- ۳ تکلیف باید به گونه‌ای تعیین و طراحی شود که استقلال و ابتکار عمل دانش‌آموز در انجام آن حفظ شود.
- ۴ این تکلیف می‌تواند مهارت‌ها و آگاهی‌های دانش‌آموزان را در انجام فعالیت‌های تحقیقی و پژوهشی موضوعات درسی تشویق و تقویت کند.
- ۵ فعالیت در تکالیف بسطی باید به گونه‌ای باشد که به ایجاد عادت مطالعه، و تقویت حوصله و ثبات و روحیه پی‌گیری در انجام مطالعات دنباله‌دار منجر شود.

عربی داریم

در عربی پایه‌های هفتم و هشتم، برای فهم بهتر ترجمه کلمات و عبارات، از دانش‌آموزان ساخت تابلوی الکتریکی خواسته می‌شود و آن‌هایی که آشنایی بیشتری با رایانه دارند، می‌توانند مشابه این کار را با طراحی یک نرم‌افزار انجام دهند.

در این حالت، دانش‌آموز باید به جست‌وجوی دریافت عبارات و کلمات عربی تازه‌ای در یک سوره معین از قرآن کریم یا ادعیه عربی باشد. او لازم است با دریافت ترجمه هر یک از کلمات و عبارات، و رساندن تعداد آن‌ها به اندازه تعیین شده مناسب برای تابلوی الکتریکی (معمولاً بین بیست تا سی عدد) دست به ساخت این وسیله بزند. لازم است معلم توضیحات ضروری و کلی برای ساخت تابلو را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد، اما در مورد جزئیات کار و نحوه ارائه آن اختیار و آزادی عمل بیشتری به دانش‌آموزان بدهد.

در این تابلو، با وصل یک کلمه یا عبارت عربی به معنای درست آن، که منجر به روشن شدن چراغ می‌شود، دانش‌آموز می‌تواند با اطمینان به ادامه یادگیری عبارات و کلمات عربی اقدام کند.

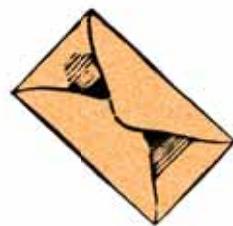
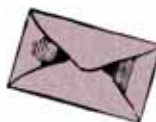
در برخی موارد، در تکلیف بسطی، دانش‌آموز باید مراحل معینی را، در فرایند انجام فعالیت، طی کند.

علوم داریم

در کتاب علوم تجربی پایه هفتم، دانش‌آموزان تنها یک شیوه برای تشکیل باران آشنا می‌شوند. معلم از آن‌ها می‌خواهد با تکیه بر دانش و اطلاعات خود، شیوه دیگری برای نشان دادن تشکیل باران طراحی کنند. او رعایت نکات ایمنی لازم برای این منظور را متذکر می‌شود.

در مجموع، ویژگی خاص تکلیف بسطی این است که معمولاً انفرادی انجام می‌شود و دانش‌آموزان باید برای طی مراحل دست به برنامه‌ریزی‌های خاص خود بزنند. گاهی نیز معلم می‌تواند از این نوع تکلیف برای پیش‌مطالعه و ایجاد پیش‌سازمان‌دهنده در ذهن دانش‌آموز بهره بگیرد. برای نمونه، معلم علوم تجربی از دانش‌آموزان می‌خواهد در طول یک هفته با دقت در تمام مواد غذایی مصرفی خود، آن‌ها را در گروه سالم و غیرسالم دسته‌بندی کنند و برای این طبقه‌بندی دلیل بیاورند. او سپس در هفته بعد به تدریس فصل «سفر سلامت» اقدام می‌کند.

در هر حال، این قبیل تکالیف می‌توانند موجب اثربخشی بیشتر تکالیف آموزشی و نیز تنوع فعالیت‌های تحصیلی شوند و به جذابیت کلاس بینجامند.

فارسی داریم

معلم از دانش‌آموزان خود می‌خواهد در ظرف دو ماه دست به کار تهیه و تنظیم «نیایش‌نامه» یا «ستایش‌نامه» ای با حداقل پنجاه بیت شوند. در «نیایش‌نامه» دانش‌آموز باید از سه دیوان شعر مشخص یا از هر شعری که می‌شنود یا می‌خواند، ابیاتی انتخاب کند که در آن‌ها نیایشی با خداوند صورت گرفته است. در «ستایش‌نامه» نیز او باید به دنبال ابیاتی بگردد که در آن مدح و ستایش خداوند مورد نظر است. وی سپس ابیات را در دفتر خود می‌نویسد یا در وبلاگ به ثبت می‌رساند.

برای انتخاب هر یک از دو عنوان ذکر شده، دانش‌آموز مختار است، اما لازم است در طول آشنایی با ساختارهای دستوری و دانش ادبی، تلاش کند درس تازه را در نمونه‌های ابیات یافته شده خود جست‌وجو کند. برای این منظور، او باید موارد «تشبیه»، «کنایه»، «واج‌آرایی» یا «نغمه حروف» را در بیت‌ها تعیین کند.

تکلیف امتدادی

در تکلیف امتدادی، گاه ممکن است از دانش‌آموز ساختن یک وسیله یا ماکت خواسته شود.